

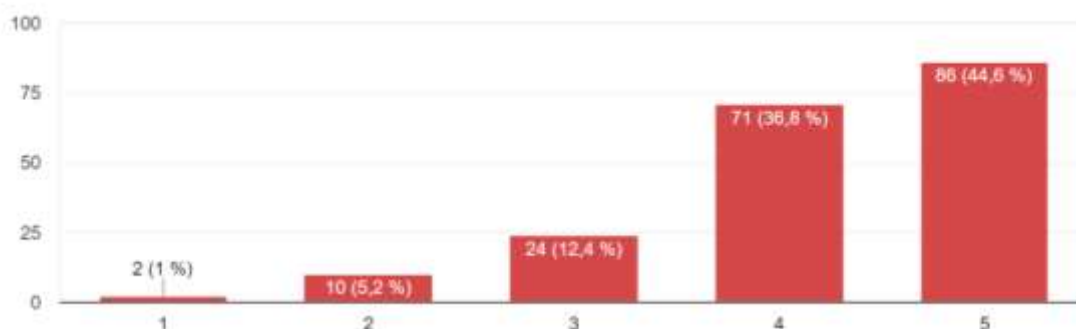
SKUPNA IZHODIŠČA IN GLAVNI Poudarki PRIPRAVE NA TEKMOVANJE V ZNANJU SLOVENŠČINE ZA CANKARJEVO PRIZNANJE 2025/2026

Spoštovane kolegice in spoštovani kolegi, cenjeni kolegi in cenjene kolegice,
mentorice in mentorji,

kar v navadi je že, da izvedbo našega skupnega *Tekmovanja s področja slovenščine* za *Cankarjevo priznanje*, ki ga skrajšano poimenujemo kar *Cankarjevo tekmovanje*, vsako leto »premerimo« z anketo. Ko takole prebiram vaše odgovore, za katere se vam zares iskreno zahvaljujem, saj nam ponujajo povratno informacijo o tem, kako doživljate tekmovanje, sem navdušen. Takšni so vaši odgovori na ključna vprašanja iz ankete, a najprej vaš splošni vtis o organizaciji tekmovanja – rezultatov najbrž nima smisla komentirati.

Ocena organizacije letošnjega tekmovanja na lestvici od 1 do 5 (1 – »neustrezna organizacija«; 5 – »zelo ustrezna organizacija«)

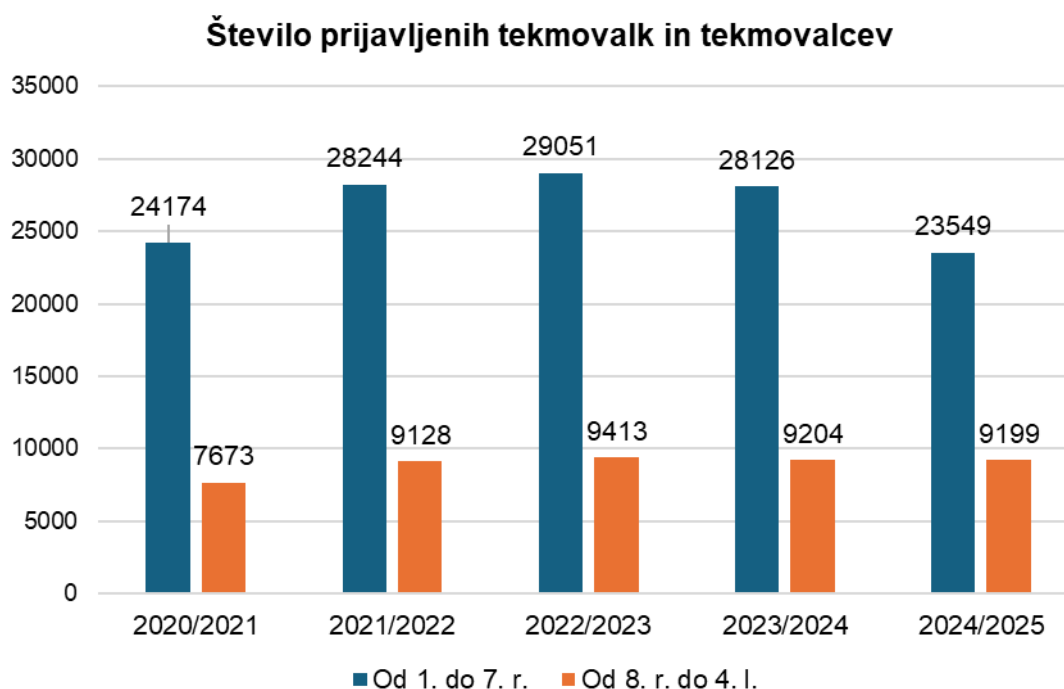
193 odgovorov

Iz vaših odgovorov je razvidno, da naj se ohranita tako izobraževanje o tekmovanju (da: 85 %) kot seminar, namenjen pripravi na tekmovanje po skupinah tekmovalcev od 1. razreda osnovne do 4. letnika srednje šole (da: 92 %). Očitno je, da vas poleg teorije zanimajo tudi praktični zgledi in izkušnje, s katerimi se lahko seznanite v seminarskem delu po tekmovalnih skupinah. Veseli me, da tako za prvo kot za drugo obliko izobraževanja predlagate pomembne teme, npr. problematiko bralne motivacije, ustvarjalnosti in kritičnega branja, objektivnosti ocenjevanja spisov/esejev, želite si prikaz možnosti za aktualizacijo besedil, opredelitev vloge književnega znanja pri pisanju spisa/eseja ter konkretne smernice za sestavo kakovostnega razlagalnega spisa oz. eseja. V seminarskem delu po tekmovalnih skupinah nas usmerjate v delo s konkretnimi spisi, k pripravi usmeritev za mentorje, predvsem h konkretnim metodam obravnave izbranih besedil. Kar 90 % vas predlaga, naj se ohrani spletno vrednotenje spisov in esejev na

regijski in državni ravni, 88 % pa meni, naj bo državno tekmovanje med tednom in ne v soboto. Vesel sem soglasja o teh vprašanjih, posebej pa predlogov za teme predavanj in seminarjev, ki jih bomo brez dvoma upoštevali.

Kako je s številom tekmovalcev?

Podatki kažejo na rahel padec števila tekmovalk in tekmovalcev v prvi tekmovalni skupini (interesno tekmovanje, od 1. do 7. razred osnovne šole) ter stabilno udeležbo na tekmovanju v drugi skupini (seleksijsko tekmovanje, 8. in 9. razred ter vse izobraževanje, ki sledi osnovni šoli). Razlika v poimenovanju obeh skupin izraža razliko v zasnovi in pripravi tekmovalcev: interesno tekmovanje je usmerjeno predvsem k motivaciji mlajših bralcev za poglobljeno branje zahtevnejših besedil, v višjih tekmovalnih skupinah tudi za kritično branje in pisanje o prebranem; seleksijsko tekmovanje je namenjeno najboljšim bralcem ob koncu osnovne šole in kasneje, s katerim lahko pridobijo bronasto, srebrno ali zlato Cankarjevo priznanje. Niti interesno niti seleksijsko tekmovanje nista namenjena vsem mladim bralcem, ampak sta v prvi vrsti **oblika spodbujanja razvijanja višjih ravni bralne in pisne zmožnosti**. Osredotočeni sta torej na tiste posameznike, ki so zmožnejši oz. nadarjeni za zahtevno branje (na ravni izbire besedil in bralnih nalog, povezanih z njimi) ter za kakovostno in poglobljeno pisanje o prebranem. Vsekakor bo v prihodnje potrebno razmisliti o razlogih za upad števila tekmovalcev na interesnem tekmovanju in o načinih, da se onkraj nesmiselnih domislic o nezdravi tekmovalnosti, o prezahtevnosti in nujni »zgolj« igrivosti šole zmožnejše mlade bralce spodbuja k udeležbi na Cankarjevem tekmovanju; predvsem ti namreč v šoli niso deležni pedagoške pozornosti, ki bi omogočala nadaljnje razvijanje njihove, v primerjavi s povprečjem sicer, višje razvite bralne zmožnosti.

Odveč je poudarjati, da Cankarjevo tekmovanje vpliva na dvig bralne pismenosti nasploh, tudi družinske – in to predvsem v prvem triletju, ko se zdi, da tudi starši lahko sodelujejo z otrokom pri skupnem branju predpisanega beriva.

Izvedba *Cankarjevega tekmovanja* na daljavo, predvsem spletni pogovor mentoric in mentorjev s članicami in člani državne tekmovalne komisije o ocenjevalnih merilih in predvidenih dosežkih ter ocenjevanje spisov na strežniku, so prinesli izkušnje, ki so temelj dela v preteklem šolskem letu in bodo veljale tudi v prihodnje. Strniti jih je mogoče v naslednje korake:

- **šolska stopnja:** interesno in selekcijsko tekmovanje ter vrednotenje potekata v živo (na šoli); teme, naloge in datume razpisuje ter tekmovanje usmerja državna tekmovalna komisija; na šoli potek organizira in izpelje šolska tekmovalna komisija (poskrbi tudi za morebitne pritožbe);
- **regijska stopnja:** tekmovanje poteka v živo na 17 lokacijah, e-vrednotenje traja 3 dni; tekmovanje od sestave nalog in meril za vrednotenje vodi državna tekmovalna komisija, organizirajo in izpeljejo pa ga regijske tekmovalne komisije (poskrbijo tudi za morebitne pritožbe);
- **državna stopnja:** tekmovanje poteka v živo na 4 lokacijah (med tednom), e-vrednotenje traja 3 dni; tekmovanje od sestave nalog in meril za vrednotenje vodi državna tekmovalna komisija s pomočjo organizatorjev na lokacijah.

Takšen način organizacije tekmovanja prinaša več prednosti, saj se mentoricam in mentorjem, ki so hkrati tudi ocenjevalci pisnih izdelkov, ni treba več sestajati na lokacijah, na katerih se izvedeta regijska in državna stopnja. Poleg tega državna tekmovalna komisija pripravi moderacijo in razlago meril za vrednotenje, kar brez dvoma povratno vpliva na kakovost priprave na tekmovanje.

Vsebino letošnjega *Cankarjevega tekmovanja* je državna komisija očrtala na podlagi pogovora z nekaterimi mentoricami in mentorji, ki so v odzivih poudarili predvsem naslednje. V prihodnjem šolskem letu naj tekmovanje ne vključuje problemskih tem, besedila naj bodo realistična in humorna ter, če je mogoče in smiselno, povezana z realističnim prikazom živalskega sveta. V odzivu na vprašanje o primernosti predlagane teme v anketi ste tudi vi večkrat poudarili, da naj bo besedilo realistično, primerno starosti učencev, ob tem pa kot ustrezne vsebinske prvine, ki naj bi bile podlaga za izbiro besedil, večkrat podčrtali še humor, empatijo, solidarnost, sprejetost, sočutje, strpnost, izzive mladostništva in medgeneracijski vidik. Videti je torej, da si vaši pogledi in pogledi državne komisije ne nasprotujejo – še več: tudi pri predlogih besedil za posamezne stopnje tekmovanja je najti usklajenost. V anketi se tako med predlaganimi besedili večkrat pojavi Kovičev *Maček Muri*, Štiri črne mravljice Anje Štefan ter pripovedni besedili Švrk Vinka Möderndorferja in *Nebo v očesu lipicanca* Dese Muck. Vse navedeno je v skladu z očrtanimi vsebinskimi potezami, ki naj bi usmerjale izbiro besedil za posamezne tekmovalne skupine.

Tema Cankarjevega tekmovanja v šolskem letu 2025/2026 je

Naš svet skozi njihove oči.

S to temo skušamo prikazati prepletanje živalskega in človeškega sveta, ki ga lahko vidimo tako v pripisovanju človeških lastnosti živalim: iz njihovega vedenja in njihovih besed lahko torej sklepamo na to, kaj je prav in kaj narobe, kaj veselo in kaj žalostno, kaj je v živalskem svetu človeškega in kaj v človeškem živalskega ... Predvsem velja poudariti, da so podobe živali po celotni tekmovalni vertikali zelo različne: na višjih stopnjah je več družbene kritike, morda se najdejo problemske teme, na nižjih več igrivosti v motivno-tematskih prvinah besedil. Za interesno tekmovanje brez dvoma veljajo besede iz uvodnega poglavja knjige Dragice Haramija *Vloga živali v mladinski književnosti*,¹ v katerih je poudarjena povezava otroškega in živalskega sveta preko igre, želje po prijateljstvu in sobivanja z naravo, hkrati pa velja tudi, da je »(p)estrost literarnih oblik, tem in motivov, povezanih z živalmi, (...) v mladinski književnosti zelo raznolika in obširna« (str. 9). Del te vsebinske in žanrske raznovrstnosti skuša zajeti letošnji nabor književnih besedil, ki mentorjem dopušča dodatno izbiro besedil na podlagi ocene, katere živalske pravljice imajo učenke in učenci posebej radi.

BRALNI DOGODEK – RADOST VPRAŠANJ, NE UČENJE ODGOVOROV

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil. Te misli naj bodo najprej in predvsem vprašanja, nikakor ne odgovori, še manj navodila ali celo predpisi za razumevanje in vrednotenje prebranega. Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če bo potrebna, bodo pripravile posamezne podkomisije.

Prvi razred:

Grigor Vitez: *Zrcalce*

in

slovenska živalska pravljica po izboru mentorjev

Sodobna živalska pravljica hrvaškega »klasika« Grigorja Viteza v prevodu Jožeta Šmita in z ilustracijami Marjana Mančka, prav tako »klasika« slovenske ilustracije, kar kliče po razvijanju multimodalne pismenosti:² spodbuja »branje« obeh temeljnih plasti slikanice, besedne in likovne, hkrati pa tovrstna recepcija jezikovno-likovne pripovedi vključuje vprašanje, v čem likovna govorica nadgrajuje besedno.

Prva priložnost za razvijanje pismenosti z osebnim odzivom ponuja že uvodna ilustracija: »Kako je oblečena pastirica, kako lovec in kako otroci? Zakaj lovec sedi na gozdni jasi?«

¹ D. Haramija (2015): *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc (Misel o slovenski besedi).

² D. Haramija, J. Batič (2013): *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc (Misel o slovenski besedi).

Tudi druga ilustracija zahteva pozorno opazovanje: »Kam gledajo oblak, sonce, veja, ptice? Se v zrcalcu ogleduje še kdo drug? Kako pripoved označuje književne osebe? Je zajec star ali mlad? Je veverica prijazna, jezna ali še kaj tretjega? Kako to, da ima šoja na glavi ruto? Zakaj ji veverica pravi »šojica«? Je morda šoja otrok? Kako se v prepir vključi medved? Ga žene radovednost ali kaj drugega? Kakšen je izraz na obrazih zajca, veverice in šoje, ko medved z zrcalcem odhlača domov? Kaj bi o pogovoru med medvedom in ostalimi tremi živalmi povedal pajek, ki ga vidimo na ilustraciji levo spodaj? Kako to, da se medvedu ne upa nihče oporekati? Mu oporeka njegova žena? Kaj pa otroka, medvedka? Kaj se zgodi po tem, ko medved obesi zrcalce na steno? Mu ga bo kdo vzel ali ne?«

Možnosti za didaktično nadgradnjo slikanice je veliko. Bomo izdelali tipno slikanico in ob njej obnovili zgodbo? Bodo v njej le živali, ki nastopajo v originalni slikanici, ali še kdo drug? Bomo pravljico posodobili? Morda takole: *Na ledini gozdne jase je ležal mobilni telefon ...* Kaj je mobilnik posnel? Bomo sestavili medvedov rap o tem, kako je našel zrcalce? Se mu bo pridružila cela njegova družina? In seveda ključni razmislek mentorice in mentorjev: »Katero pravljico bomo povezali z *Zrcalcem*? Bo to *Sapramiška* Svetlane Makarovič, *Bobek in barčica* Anje Štefan ali morda kaka ljudska pravljica (npr. iz zbirke *Zverinice iz Rezije*)?«

Drugi in tretji razred:

Kajetan Kovič: *Maček Muri*

in

slovenska živalska pravljica po izboru mentorjev

Skorajda ponarodela je že viža *Ko zapoje zvonček v uri ...* Letos mineva natanko petdeset let od prve izdaje znamenitega, verjetno najbolj znanega Kovičevega besedila o prigodah v Mačjem mestu, ki jih je upodobila Jelka Reichman. Čas, v katerem je slikanica izšla, je drugačen od današnjih dni. Kaj zbudi Mačka Murija? Še vemo, kaj je budilka? Kaj vse mačke in mački kupujejo na Mačjem trgu – res samo ribe? Kako to, da je mačjemu županu ime Véliki maček? Kaj pomeni, če na tomboli zadeneš »mačka v žaklju«? Zakaj mački drug za drugim telefonirajo Maci? Kdo so, kaj počnejo in kam bi povabili Mico? Kakšen je telefon, ki ga ima Maca, ter kaj piše in kaj je narisano v oblakih? Sta policaja Mucelj in Macelj stroga ali ne? Kako to vemo? Kaj nam pove ilustracija in kaj zgodba (pomislimo vsaj še na nogometno tekmo)? Kako se počutijo otroci v mačji šoli in zakaj so note narisane kot miške? Kako se imenuje mačji denar in zakaj? Kdo so zlate in srebrne muce iz mačje uspavanke? Razmislimo morda še o tem, kako to, da gre Maca na kosilo prav z Murijem, kaj bi lahko bile »mačje palačinke« in druge dobrote z jedilnika ... Kako je na mačji tekmi? S katerimi igralci v človeškem svetu bi lahko primerjali igralce mačjih nogometnih klubov?

Če si bomo odgovorili vsaj na nekaj teh vprašanj, bomo mi skorajda kot Muri, ki neutrudno piše MAČJO KNJIGO. Ob *Mačku Muriju* se bodo mentorice in mentorji spraševali in odločali, s katero slovensko živalsko pravljico lahko povežejo Kovičevo besedilo. Bo to kakšna slovenska ljudska pravljica ali morda *Muca Copatarica* Ele Peroči, ki bo svojevrsten spomin na branje iz prejšnjih let, bo primerna katera pravljica Svetlane Makarovič (*Pekarna Mišmaš*, *Smetiščni muc*) ali kako sodobno besedilo, npr. *Obisk* Gaje Kos?

4. in 5. razred:

Mateja Gomboc: *Vse živali družine Cmok*

Če bi želeli strniti vsebino odlične realistične živalske zgodbe Mateje Gomboc *Vse živali družine Cmok* v nekaj ključnih besed, bi verjetno lahko zapisali: pogum, pogovor, skrb, napete dogodivščine, povezane z otroškim vsakdanjkom, humor in zanimiv jezik. Oglejmo si samo naslove poglavij: *Kaj je »moledovanje«?* *Zakaj je Frida »malo večja miš«?* *Kaj je »čudež« v zadnjem poglavju?* *Kako to, da se družina piše Cmok?* Ključno je seveda doživljanje in razumevanje jezika prvoosebne pripovedovalke, ki sama sebe imenuje kar JAZ. Kaj pomenijo njene besede, da se vedno razveseli celo pajka v kotu, kako pred rojstnim dnevom razmišlja sama o sebi? V čem se vidi, da zares postaja »odrasla oseba«? Bomo uganili, kako je pripovedovalki ime? V katerem delu zgodbe se skriva? Prava detektivska naloga ... In naprej. Kdo je/so njen(i) zaveznik(i), kdo ji ne dovoli uresničiti načrtov – in zakaj? Bomo razmislili, kako se drobni nesporazumi razrešujejo v sodobnih družinah?

Besedilo Mateje Gomboc je veliko več kot upodobitev življenja z živalmi v družini, ki si ga otrok želi, odrasli pa temu niso vedno najbolj naklonjeni. Mlade bralke in bralci bodo med raziskovanjem knjige spoznavali živali, njihovo obnašanje, pa tudi Slovenijo, razmislili bodo o vrednotah, ki jih nakazuje zgodba, npr. o skrbi za živali, ki nastopajo v zgodbi (podgana, žakó, zajec, maček, zlati ribici, pes), o pomenu pogovora in dogovarjanja: *»Živali v naši družini so podobne nam, Cmokom. Razumejo se med sabo. Pa nikar ne iščite podobnosti med mami in Murijem.«* (str. 45) Bomo kljub pripovedovalkinim besedam vseeno iskali vzporednice med živalmi in člani družine Cmok? Ali pa bomo raje razmislili, kdo med nami je ali si želi biti podoben temu ali onemu živalskemu književnemu junaku?

Skušajmo se posvetiti tudi humorju. Kateri dogodek je najzabavnejši? Je to kakec pod kapo ali pripetljaj s skakači? Kako žakó komentira svet ljudi in kje se je tega naučil? Če se bomo v pogovoru z mladimi bralci zares zatopili v branje in pogovor o prebranem, bomo videli, da vsaj delček značajev živalskih in človeških članov družine Cmok živi v vsakem izmed nas.

6. in 7. razred:

Vinko Möderndorfer: *Švrk: res huda pasja biografija*

Kaj nam pove podnaslov pripovedi, zlasti povezava besednih zvez »pasja biografija« in »res huda«? Za koga so značilne biografije in zakaj jih pišemo? Kaj je v pripovedi o Švrku takega, da ga lahko glavnega junaka te biografije označimo za izstopajočega, celo izjemnega? Verjetno se do odgovora na to vprašanje dokopljemo, če temeljito razmislimo tako o besedi »huda« kot o nekaterih ključnih dogodkih, ki jih doživi Švrk. Najstniki uporabljajo besedo *hudo* (ali *hudó*) kot oznako za kaj dobrega (*Kako je bilo na praznovanju rojstnega dne? – Hudo!*). Toda: ali lahko pridevnik *huda* v podnaslovu res lahko razumemo le tako? Kako Švrk doživlja izgubo prijatelja Francija? Kaj pomenijo besede starega Rekse, da so »človečnjaki (...) res grozna bitja« (str. 14)? Katera njihova dejanja so taka, ki jih Švrk ne razume ali ne sprejema? Kaj pomeni njegov pogled skozi mrežo zavetišča za živali? Kaj se v zavetišču dogaja in zakaj ga, kljub odnosom, ki se v zavetišču vzpostavijo, želijo podreti? Kaj ob tem Švrka najbolj boli? Kakor koli si odgovarjamo na vsa ta vprašanja, Švrkova biografija je v resnici huda tudi v najbolj pozitivnem pomenu te besede. Bomo iskali, kateri deli pripovedi oz. kateri Švrkovi komentarji so najzabavnejši in zanimivi? Bomo razmislili o tem, kako to, da pogumni in nepredvidljivi prvoosebni pripovedovalec »udomači« prav Primoža? A kakšen je njegov štirinajstletni človečnjak? Je bolj ali manj pogumen od Švrka? Bomo ob tem naše razmišljanje o vzporednicah in razlikah med junakoma navezali na prijateljstvo med otrokom in psom v knjigi *Pet kužkov išče pravega* Polonce Kovač, ki so jo mladi brali v prejšnjih letih? Razprava o Švrkovem literarnem življenjepisu ne bo mogla mimo tehnike pripovedi (Kdo pripoveduje in kako?) ter mimo odnosov v človeškem svetu, predvsem odnosu med mamo in Primožem, med njim ter sošolkami in sošolci – in nenazadnje v presojanju sklepnega preobrata v pripovedi (protest). Bomo razmislili o vrednotah, ki jih nakazuje Švrkova zgodba? O njegovi »vzgoji človečnjakov«? O aktualnosti sporočila Möderndorferjevega romana za nas kot sodobne bralce? Kako pravi Švrk? »Jaz sem pes. In človečnjake imam rad. Kaj bi oni brez nas! Najbrž bi svet sprejemali takšnega, kakršen je, in ga niti ne bi skušali spremeniti.« (str. 206)

8. in 9. razred:

Nataša Konc Lorenzutti: *Jutri bom siten kot pes*

in

Anja Štefan: *Štiri črne mravljice: od jutra do jutra*

Ne dvomim, da je kdo začudeno privzdignil obrvi, morda tudi glas in pedagoški kazalec, ko je prebral, da bodo osmo- in devetošolci brali pripoved *Jutri bom siten kot pes* Nataše Konc Lorenzutti z odličnimi ilustracijami Igorja Šinkovca. Kako? Samo 120 strani. To naj berejo najboljši bralci? »Saj je knjiga skorajda slikanica,« bi se utegnil glasiti ugovor na izbiro tega izhodiščnega besedila. Toda, če se zares poglobimo v branje, opazimo vrsto prvin, ki govorijo o tem, da število strani, oblika knjige in morebitne oznake primernosti starostni skupini niso odločilne pri tem, kaj nam sporoča izbrana živalska zgodba. Na prvi pogled je v realističnem besedilu, nagrajenem z nagrado desetnica (2024),³ pred nami odraščanje psička Aksla, ki ga avtorica prikazuje izrazito humorno. V čem vse se izraža humor? Najprej v zgodbi in v drobnih nesporazumih, v imenih oseb in v jezikovnem eksperimentiranju s talnimi besednimi zvezami (npr. »Pes se usmili« /str. 32/); zanimivo je poigravanje z zvočno podobnimi besedami (npr. kolobarna – kolosalna, klobasalna /str. 4–5/). K razmisleku silita raba nižje pogovornih besed in neknjižne zvrsti (Golažev govor). Razmislimo še o posrednih sporočilih, ki jih nakazujejo vprašanja, na katera je mogoče odgovoriti različno – vrednotenjski pristop je ob tem neizogiben: »Kaj o Akslu pove način njegovega govora in besede, ki jih uporablja? Kako se do njega obnaša "mamica"? Ga želi ohraniti v otročjem (ne otroškem) svetu? Kaj pomenijo besede, da je varnost pri mamici "postala nevarna" (str. 40)? Kako se razumeta Aksel in Adelajda? V čem se najbolj razlikujeta? Kaj Aksel doživi v zavetišču? Kako razumeti prikaz strankarskega udejstvovanja med psi – in kaj to pove o človeškem svetu? Kaj nam sporočata Žakova in Viljemova zgodba? Kaj srečanje med Akslom in Mimi ter Akslom in njegovo pravo mamico?« Dovolj razlogov je torej, da pripoved beremo podrobno – tako je seveda treba brati tudi *Štiri črne mravljice* Anje Štefan ter razmisliti o vrednotah in sporočilih, ki jih ta kratka besedila vsebujejo – in o tem, katere mravljinčje pogovore bi lahko povezali z Akslovim/bralčevim svetom in zakaj.

³ Nekaj usmeritev za podrobno branje dela je najti v utemeljitvi žirije. Glej: <https://www.galarna.si/jutri-bom-siten-kot-pes> (dostop 12. 6. 2025).

Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program:

Andrej Rozman Roza, ilustrator Damijan Stepančič: *Živalska kmetija*
(šolsko, regijsko in državno)

in

George Orwell: *Živalska farma* (regijsko in državno)

Izbrati stripovsko priredbo klasičnega književnega besedila za Cankarjevo tekmovanje je predvsem bralno-motivacijski izziv, a je hkrati veliko več kot to. Že v Orwellovi predlogi je vrsta prvin, ki omogočajo aktualizacijo njenih temnih tonov. Je Napoleona mogoče videti kot alegorijo diktatorja v vseh -izmih, ki je v svoji oblastniški preobrazbi hkrati tudi lik oblastnika nasploh? Kdo je Cvilko in kako pooseblja kakršno koli, tudi sodobno medijsko poročanje, prikrojevanje resnice, spreminjanje stvarnega življenja v ideološki resničnostni šov? Je Krok, je lahko alegorija -izmom sovražne religije? Lahko njegove zgodbe o večni sreči in Sladki gori razumemo kot simbol propagande, reklame? Je osel Benjamin cinični intelektualec, ki se ne želi vpletati, si mazati misli s tako pritlehnimi dejanji, kot je kritična akcija zoper totalitarno oblast? Primerjava med stripom in originalnim besedilom pokaže še več zanimivih in nadvse povednih razlik in aktualizacij oz. prenosov v sodobni čas. Bomo opazovali dogajalni prostor in čas ter imena oseb v stripu? Se bomo spraševali o razliki med »kmetijo« in »farmo« v naslovih besedil? Je kmetija za prebivalce varen dom, predanost skupnemu delu, sobivanje v sožitju z naravo? Že na naslovnici bralca⁴ preseneti strašljiva ilustracija Napoleona. Bomo torej podrobno opazovali njegovo uniformo, madeže, odlikovanja in izraze na obrazih oseb? Kaj sporočajo pesmi, ki jih je Minimus napisal za ljubljene vodjo? Kako se v njih izraža pojmovanje voditelja, ljudstva in nasprotnikov? S katerim namenom jih je Minimus napisal? Katere besede se v njih največkrat ponovijo in kako se v njih izraža medbesedilnost? Kateri navedki zgodbo neposredno povezujejo s slovensko zgodovino? Kako bomo ob Orwellovem besedilu razmišljali o zgodovinskem kontekstu pripovedi in njeni aktualnosti? Kako torej danes razumeti vse oblike zlorabe spontanega upora in upornišva? Bomo med podrobnim branjem obeh besedil primerjali zapovedi v stripu in v *Živalski farmi* ter njihovo spreminjanje? Bomo iskali vzporednice med *Živalsko kmetijo* in sporočilnostjo stripov, ki so jih dijakinja in dijaki brali ali jih berejo? Bomo razmišljali o upodobitvah poživaljene oblasti, upornikov in boja med skupinami posameznikov v drugih, v šoli obravnavanih besedilih? Bomo aktualizirali podobo dramskih oseb v Sofoklejevi *Antigoni* in njeno sporočilo z navezavo na živalske književne osebe?

⁴ Bralec, ki bere strip, je tudi bralec ilustracij. Opazuje in razlaga oz. opomenja razmerja med likovno in besedno govorico sestavljena besedila, likovno-besednega monolita – podobno kot to velja za recepcijo slikanice. Prim. (1) M. Kobe (1987): *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Otrok in knjiga), (2) D. Haramija, J. Batič (2013): *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc (Misel o slovenski besedi).

Prvi, drugi in tretji letnik – srednje poklicno izobraževanje:

Desa Muck: *Nebo v očesu lipicanca*

Realistični roman *Nebo v očesu lipicanca* se osredotoča na raznovrstne težave odraščanja, s katerimi se soočajo sodobni mladostniki: občutki drugačnosti, nesprejetosti, ki je posledica begunstva (Almira), preizkušanje nevarnih življenjskih izzivov (beg, droge), družinski konflikti (Aljaž, Medea), a hkrati nakazuje možnosti iskanja razumevanja in podpore med vrstniki. Se bomo ob podrobnem branju spraševali in utemeljevali, kako so prikazane osrednje književne osebe in kako se kritično identificiramo z njimi – s kom najbolj, s kom najmanj – in zakaj? Bomo razmislili o oznaki, da se z romanom Desa Muck »vrača k dekliškemu romanu, ki kakovostno nadgrajuje njeno mladinsko prozo z odpiranjem novih vprašanj, s katerimi se spopadajo sodobni mladostniki, predvsem pa s pristranskimi opisi ljubezni med človekom in živaljo«⁵ Bomo razmišljali o vrednotah, ki vodijo mladostnika preko preizkusov k rešitvam in ki jih je mogoče povezati s svetom živali? Pri tem se bomo lahko osredotočali na posamezne ključne zgodbene drobce, npr. na ta navedek iz romana: »Tedaj je zaznala, da jo kobilino oko opazuje. Plaho je pogledala vanj in se nenadoma znašla v čisto drugem vesolju. Čistem, ljubečem in brez laži ter hkrati tako resničnem. Tako varnem.« (str. 91–92) Pripoved o poteh, stranpoteh in križiščih življenja najstnikov ni edina zanimiva razsežnost romana. Kako je delo napisano? Kakšni so opisi konj in pokrajine? Kaj vzbujajo v sodobnem bralcu? Kako si razlagamo naslov romana in nekatere metafore, npr. »oko, ki je bilo nenadoma polno zvezd« (str. 92)? Kakšna je v pripovedi vloga stranskih književnih oseb, predvsem odraslih? Kako je mogoče aktualizirati roman? Morda s pripovedjo o lastnem doživljanju Lipice in lipicancev? Z navezavami na lastno izkušnjo v naravi? S spomini na branje živalskih pravljič, na ogled filmov s podobno snovjo? Bomo skušali kak del romana uprizoriti v razrednem gledališču?

⁵ D. Haramija (2015): *Nagrajene pisave. Opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc (Misel o slovenskih besedi), str. 178.

Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program:

Per Petterson: *Konje krast* (šolsko in državno)

in

Feri Lainšček: *Kurja fizika* (regijsko in državno)

Pettersonov roman *Konje krast* se osredotoča na družinsko problematiko, predvsem na odnos med očetom in sinom⁶ v zgodovinskem kontekstu druge svetovne vojne in kasneje, ki ga prikazuje retrospektivno sestavljena pripoved. A kako razumeti naslov romana, predvsem pa simboliko konja? »*Simbolika konja je skrbno preiščena in estetsko motivirana z lirizacijo in eseizacijo, kar je značilno tudi za druge živali, ki se pojavljajo v romanu, na primer ptica, pes in ris.*«⁷ Bomo torej razmišljali o simboliki drugih živali ter o vlogi reke in gozda? Bomo ob tem karseda poglobljeno povezovali zgodbo, motiviko in tematiko romana? Je konj res »le« metafora Trondovega prehoda v odraslost ali izraža doživljanje prvinske povezanosti mladostnika in narave? Je pomembno, da se del zgodbe odvija na samotni planšariji? Kaj pomeni Trondu narava, kako jo doživlja in kako to roman prikazuje? Katere besedilne podrobnosti v Trondovem doživljanju narave so izrazito lirčne? Kako izražajo otroško čudenje svetu, njegovo odprto oko za barve, zvoke, vonje? Je narava povezana samo z otroškim pogledom ali lahko postane zatočišče po krutih življenjskih preizkušnjah? Je motivika narave vedno le pozitivna ali jo doživljamo drugače? Kako se odzivamo na motiv uničenja kraljičkovega gnezda in kaj ta dogodek simbolizira? O odzivu na roman bi lahko razmišljali preko primerjave z njegovo filmsko upodobitvijo, hkrati pa dogajalni prostor, čas in temo, predvsem odraščanje osrednjega književnega junaka, primerjamo s tretjim delom Lainščkove trilogije o otroštvu, z romanom *Kurja fizika*. Si bomo skušali razložiti njegov naslov morda v povezavi s sorodnimi besednimi zvezami (npr. kurja pamet)? Se bomo spraševali, kaj povezuje Pettersonov in Lainščkov dogajalni prostor ter v čem so vidne ključne razlike? Bomo razmišljali o podobi družine v obeh delih, o zornem kotu pripovedi, ki hkrati je in ni otroški? Bomo primerjali otroško doživljanje narave ter ob tem razmišljali o vzporednicah in razlikah med slogovnimi značilnostmi obeh besedil?

⁶ A. Zupan Sosič (2020): Očetje in sinovi v maturitetnih romanih *Konje krast* in *Figa*. *Jezik in slovstvo*, 65, 3–4.

⁷ Prav tam: 276.

Verjamem, da bo večini mentoric in mentorjev izbira besedil všeč, čeprav se morda kdo z njo ne bo (v celoti) strinjal – komisija vsako leto skuša po najboljših močeh izbrati besedila tudi na podlagi načela raznovrstnosti tem tekmovanja in z njimi povezanih besedil. Zahtevnost je temeljni predpogoj uspešnosti tekmovanja, zato so izbrana besedila namenjena bralno zmožnejšim tekmovalkam in tekmovalcem, še posebej od 4. razreda naprej, ko ta skupina učenk in učencev ter dijakinj in dijakov – recimo jim nadarjeni ali zmožnejši, kakor koli – ni deležna dovolj pozornosti. *Cankarjevo tekmovanje* že od svojega začetka zagovarja in skuša zagotavljati predvsem kakovost odzivov na prebrano, ne množičnosti.

MENTOR BRANJA: ZGLED IN AVTORITETA

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: *Cankarjevo tekmovanje* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah – od vključno šestega razreda naprej – je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, s poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, s spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

- **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij) – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,⁸ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske, narečne besede ali zahtevne tvorjenke;
- **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine**;
- **ponovno podrobno branje** književnega dela in **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci in sobralkami.

⁸ Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli* XVII (3–4), 25–35.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši), se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o (pre- ali ne-)zahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovanje, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrb za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila;
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

NAVODILA ZA PISANJE PISNE NALOGE NA KNJIŽEVNO TEMO

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis.

Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatke o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (*to velja predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo*). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno.

To velja tudi za **pripravo na tekmovanje**: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo o prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem ne preobsežna. Treba je opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja – do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji **tekmovalce opozarjajo na smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, rabo virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje. Prav tako naj tekmovalci vse to upoštevajo pri pisanju svojega besedila.

Cankarjevo tekmovanje ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost. Zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja. Način, kako tekmovalec znanje smiselno preplete z razumevanjem in osebnim odzivom, ločuje najboljše spise od tistih, ki so le lepljenka naučenega. Opozoriti velja še na to, da v višjih razredih srednjih šol biografski oz. faktografski podatki praviloma niso vključeni v problemsko obravnavo, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za kompleksno pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** zgolj izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja in aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem naj dijaki v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavlja okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov, morebitne navedke in navodila naj temeljito preberejo in **razmislijo o »problemu«**, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali;
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, **vključijo čim več navezav in spoznanj**, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzemalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa **ne vključujejo »samoumevnih nalog«** (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih

srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v problemsko obravnavo besedil, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; v ustrezni zasnovi razpravljalnega eseja pa je, da znajo dijaki razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**. Navajam nekaj možnosti:

- **povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil** (npr. na podlagi teme in konteksta);
- **analiza besedilnih podrobnosti** (zgodba, osebe, jezik in slog, npr. razlaga odlomka/odlomkov, krajših besedil);
- razlagalni spis oz. esej na podlagi **ključnih besed**;
- interpretacija **neznane besedila** in povezava z razpisanimi književnimi deli.

MERILA ZA VREDNOTENJE

Vse tekmovalce je treba seznaniti z merili za vrednotenje.

- **1. razred osnovne šole:**
 - razumevanje – do 10 točk;
 - osebni odziv in njegova prepričljivost – do 5 točk;
 - zgradba besedila in jezikovna pravilnost: obseg in zapis – do 5 točk.
- **Od 2. do 5. razred osnovne šole:**
 - razumevanje – do 10 točk;
 - osebni odziv in njegova prepričljivost – do 5 točk;
 - zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost – do 5 točk.
- **Od 6. do 9. razred osnovne šole in srednja šola:**
 - razumevanje – do 20 točk;
 - uporaba književnega znanja – do 10 točk;
 - prepričljivost osebnega odziva – do 10 točk;
 - zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost – do 10 točk.

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju. **Predvsem na regijskem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim objektivnejše.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«. Temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje na bralno zmožnost ocenjevalca spisa in primerjanje med spisi. Zato je ključno, da se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno (3. ocenjevalec – član državne tekmovalne komisije).

Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja in spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

Smešni, simpatični, čudni, čarobni človečnjaki ...

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovorov, ki mentorju/mentorici in njegovim mladim sogovornikom/sogovornicam odstirajo nove pomenske plasti besedil. Za čas zbranosti branja in ognjevite razprave o besedilih, o njihovi privlačnosti ali o mestih, ki nas zmedejo, pretresejo, prestrašijo ... Letošnja tema *Cankarjevega tekmovanja* je zelo primerna za različne medbesedilne povezave, ki jih ne bomo tkali le med sporočili književnih besedil, ampak tudi med književnostjo in risankami, filmi, morda med književnostjo in glasbo, likovno umetnostjo, gledališčem ... Svet živali in svet ljudi je naš skupni dom, kakršen koli že je – za nekoga bolj, za drugega manj prijeten, za nekoga zavetje, za drugega kletka. Razmišljanje zato zaključujem z verzi Miroslava Košute⁹ in z željo, da bo naš svet najprej in predvsem zavetje kljub različnosti vsakega, ki se v njem udómi.

Miroslav Košuta: *Pogovor o domu*

– Le kje medvedek je doma?

– Tam, kjer svoj brlog ima,
tam, kjer svoj brlog ima,
medvedek je doma.

– Zakaj pa je prav tam doma?

– Ker tam nekdo ga rad ima,
ker tam nekdo ga rad ima,
zato je tam doma.

– Kako pa biti je doma?

– Ko da v objemu zmeraj sva,
ko da v objemu zmeraj sva,
to biti je doma.

Vsem tekmovalkam in tekmovalcem ter mentorici in mentorjem želim obilo izvrstnih bralnih izzivov in uspehov, ki jih bodo prinesli trenutki v nevidnih svetlih svetovih.

Prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije

Ljubljana, junij 2025

⁹ Miroslav Košuta: *Strašnice*. Ljubljana: Mladinska knjiga (2002), str. 32.